

desine kadar düşülürse bu perdede hü-zam çeşnili, hüseyinî-aşırana düşülürse uş-şaklı, yegâha düşülürse rastlı asma karar-lar yapılabilir. Böylece hüseyinî-aşıranda kar-cığar, yegâhta sūzinak dizileri oluşur. Fa-kat tam karara gidilirken dik-kürdî perde-sinin atılıp mutlaka segâh perdesinin kaza-nılmasını da burada hatırlatmak gerekir.

Nota yazımında donanımına hicaz ma-kamı gibi si için bakiye bemo-lü, fa ve do için bakiye diyezinin yazıldığı makamda gerekli değişiklikler eser içinde gösterilir. Portenin 1. çizgisindeki bakiye diyezli mi'yi (acem-aşırana) yeden olarak kullanan râ-hatülvah makamının dizisini meydana getiren perdeler pestten tize doğru irak, rast, dügâh, segâh veya dik-kürdî, çârgâh yahut nîm-hicaz, nevâ, hüseyinî, eviç veya acem, gerdâniye ve muhayyerdir. Râhatü-lervah kendi dizisi çok çeşnili ve geniş bir seyir alanına sahip olduğundan ayrıca ge-nişletilmemiştir; ancak gerektiği takdirde tiz taraftan hicaz ailesi gibi bir iki seslik bir genişleme yapılabilir.

Makamın seyrine zirgüleli hicaz hariç hi-caz ailesinin diğer makamlarından biriyle başlanır. Bu ailenin üç makamında karışık olarak gezinilip yarım karar sırasında kul-lanılan hicaz türüne göre nevâ veya hü-seynî perdelerinde üzerlerinde bulunan çeş-niyle yarım karar yapılır. Bu seyir sırasında gerekli yerlerde gereken asma kararlar gösterilir. Yine karışık gezinildikten sonra nihayet irak dizisi veya iraktaki segâh çeş-nisine geçilip irak perdesinde segâh çeş-nisiyle tam karar yapılır.

Râhatülvah
makamı
seyir
örneği

Vardakosta Ahmed Ağa'nın darbeyn usu-lündeki peşreviyle aksak semâi usulünde-ki saz semâisi, Buhûrîzâde Mustafa İtrî Efendi'nin zencir usulünde, "Unutturur ga-mı ol kâmrânı söyletsek" mısrayla başla-yan bestesi, Tabî Mustafa Efendi'nin, "Hat geldi ruh-i dilbere nevbet bize düştü" mıs-rayla başlayan yürük semâisi ve Ahmed Hüsâmeddin Dede'nin Mevlevî âyını bu makamın örnekleri arasındadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Seydî, *el-Matla'*, TSMK, III. Ahmed, nr. 3459, vr. 14^a, 33^a; Abdülbâki Nâsir Dede, *Tedkik u Tah-kik* (nşr. Yalçın Tura), İstanbul 2006, s. 61; Hâşim Bey, *Musiki Mecmuası*, İstanbul 1280, s. 39-40; Suphi Ezgi, *Nazarî-Amelî Türk Musikisi*, İstan-bul 1933-40, I, 169-170; IV, 251; Hüseyin Sâded-din Arel, *Türk Musikisi Nazariyatı Dersleri* (haz. Onur Akdoğu), Ankara 1991, s. 189-190; İsmail Hakkı Özkan, *Türk Musikisi Nazariyatı ve Usûl-leri Kudüm Velveleleri*, İstanbul 2006, s. 497-500.

İSMAİL HAKKI ÖZKAN

RAHBÎ

(الرحبى)

Ebû Abdillâh Muhammed
b. Ali er-Rahbî
(ö. 577/1182)

İslâm miras hukukuna dair
er-Rahbîyye adlı
manzum eseriyle tanınan
Şâfiî fakihî
(bk. *er-RAHBÎYYE*).

er-RAHBÎYYE

(الرحبية)

Şâfiî fakihî
İbnü'l-Mütefennine er-Rahbî'nin
(ö. 577/1182)
İslâm miras hukukuna dair
manzum risâlesi.

Asıl adı *Günyetü'l-bâhiş* (*Buğyetü'l-bâ-hiş*) 'an cümeli'l-mevârîs olup recez tar-zında nazmedilmesinden dolayı ve yazarı-na nisbetle daha çok *el-Urcûzetü'r-Rah-*

biyye (*el-Manzûmetü'r-Rahbîyye*) diye meşhur olmuştur. 180 beyitten oluşmak-tadır. İbnü'l-Mütefennine'nin (el-Mütekkî-ne, el-Mütkine şeklinde kayıtlar da mev-cut olup bu adlandırmanın kaynağı bilin-memektedir) künyesi Ebû Abdullah Mu-hammed b. Ali b. Muhammed b. Hasan er-Rahbî'dir. Kâtib Çelebi risâleyi yanlışlık-la başka bir kişiye ait gösterir. Rahbî, Bağ-dat'ta Rakka arasında Fırat kıyısında yer alan Rahbetü Mâlik b. Tavk'ta 497'de (1104) doğdu. Bağdat Nizâmiye Medresesi hoca-larından Ebû Mansûr İbnü'r-Rezzâz'ın öğ-rencisi olduğuna bakılırsa muhtemelen eğitim amacıyla Bağdat'a gelmiş, fakat daha sonra Rahbe'ye dönerek burada ya-şamış ve 9 Zilkade 577'de (16 Mart 1182) vefat etmiştir.

er-Rahbîyye, manzum olması ve fıkhn ferâiz gibi karmaşık bir bölümünü başa-rılı bir tarzda özetlemesi, ayrıca mezhep-ler arası görüş ayrılıklarının çok olmadığı bir konuyu içermesi sebebiyle sadece Şâ-fiî mezhebinde değil diğer mezhep çevre-lerinde de şöhrat bulmuştur. Eser, yazar-ları bilinse bile onlardan soyutlanarak âde-ta anonim bir niteliğe bürünen ve son asır-larda İslâm ilim çevrelerinde genellikle ez-berlenmek üzere "mecmûatü mütûn" adıyla bir araya getirilen temel ders kitapla-rı (*Elfiyye*, *Süllem* vb.) arasına girmiştir. Özellikle XVII. yüzyılda ve daha sonraki dö-nemlerde yetişen âlimlerin yetişme aşa-masında okudukları eserler listesinde *er-Rahbîyye*'nin sıkça zikredildiği görülmek-tedir.

Eser üzerine onlarca şerh ve hâşiye ça-lışması gerçekleştirilmiş ve bazı şerhleriyle birlikte birçok baskısı yapılmıştır. İlk de-fa İngiliz şarkiyatçısı Sir William Jones ta-rafindan İngilizce çevirisiyle birlikte yayımlanmış (*The Mahomedan Law of Succes-sion to the Property of Intestates*, London 1782), 1876'dan itibaren Kahire'de ve İs-tanbul'da, ardından çeşitli yerlerde defa-larca neşredilmiştir (Kahire 1273, 1276, 1280, 1295, 1303, 1323; İstanbul 1302). Şinşevrî'nin şerhine Bâcûrî'nin yazdığı hâ-şiyeden yararlanarak notlarla zenginleştirilmiş Fransızca bir çevirisini J. D. Luciani gerçekleştirmiş (*Traité des successions musulmanes [ab intestat] extrait du com-mentaire de la Rahbia par Chenchouri, de la glose d'el-Badjouri et d'autres aute-urs arabes*, Paris 1890; Cezayir 1896), İn-gilizce bir çevirisi daha yayımlanmıştır (*al-Farâ'id: the Law of Inheritance in Islam, Arabic text, parallel translation and com-mentary in English*, Singapur 1979).

er-Rahbiyye üzerine kaleme alınan şerhlerin çoğunluğu Şâfiî mezhebine ait olmakla birlikte içlerinde Mâlikî, Hanefî ve Hanbelî mezhebine mensup âlimlerin yazdığı şerhler de mevcuttur. Bunlardan matbu olanların başlıcaları şunlardır: 1. Sibtü'l-Mardîni, *Şerhu'r-Rahbiyye* (Atıyye el-Kahvetî'nin hâşiyesiyle birlikte, Bulak 1284; Kahire 1315; nşr. Kemal Yûsuf el-Hût, Beyrut 1409/1989; nşr. Mustafa Dîb el-Bugâ, Dimaşk 1408/1988). Bu şerhe yazılan pek çok hâşiyeden Muhammed b. Ömer el-Bakrî'ninki en çok bilinenidir (Bulak 1284; Kahire 1277, 1298, 1303, 1304, 1305, 1310; nşr. Mustafa Dîb el-Bugâ, Dimaşk 1408/1988). 2. Abdullah b. Muhammed eş-Şinşevrî, *el-Fevâ'idü's-Şinşevriyye fî Şerhi'l-Manzûmeti'r-Rahbiyye*. Eserin en yaygın şerhi olup pek çok hâşiyesi arasında Bâcûrî'ninki öne çıkmaktadır (bk. ŞİNŞEVİRİ). 3. İbn Galbûn el-Misrâtî, *Tuhfetü'l-iḥvânî'l-behiyye 'ale'l-Muḳaddime-ti'r-Rahbiyye* (nşr. es-Sâih Ali Hüseyin, Trablus 1399). 4. Ebû Bekir b. Ahmed es-Sebtî, *Şerhu'r-Rahbiyye* (Şinşevrî'nin *Fethu'l-karîbî'l-mücib* adlı eserinin kenarında, Kahire 1345). Bunlardan başka Cemâled-din el-İsnevî, Muhammed b. İbrâhim es-Sellâmî, Celâleddin es-Süyûtî'nin şerhleri anılabilir.

el-Manzûmetü'r-Rahbiyye'yi İbnü'l-Hâim et-Tuhfetü'l-(en-Nefehâtü'l-)ḳudsîyye fî'ḥtişârî'r-Rahbiyye adıyla ihtisar etmiş; bunu Zekerîyyâ el-Ensârî (*el-Fethatü'l-insiyye*), Sibtü'l-Mardîni (*el-Lüm'atü's-Şemsiyye*), Bedreddin Muhammed b. Muhammed el-Kerecî el-Bekrî (*el-Levâmî'u'l-Bedriyye*), Mahmûd b. Ali el-Bikâî el-Gazî (*el-Minhâtü'l-Bikâ'iyye*) ve Burhâned-din İbn Ebû Şerîf şerhetmiştir. Eser üzerine ayrıca İbnü'l-Mukrî el-Yemenî'nin *Muḥtaşarü'r-Rahbiyye* adlı bir çalışması vardır.

er-Rahbiyye'ye dair son dönemde yapılan çalışmalardan bazıları şunlardır: Muhammed Şeybe el-Hamed el-Fakî, *Teysîrü'l-mesâ'il-i-faraziyye bi-şerhi'l-Manzûmeti'r-Rahbiyye* (Kahire 1366/1946); Faysal b. Abdülazîz Âlû Mübârek, *es-Sebketü'z-Zehabiyye 'ale'l-Manzûmeti'r-Rahbiyye* (Kahire 1379/1959); Muhammed Sa'd b. Abdullah er-Rabâtî, *el-Ḳalâ'idü'z-Zehabiyye bi-Şerhi'l-Manzûmeti'r-Rahbiyye* (Kahire 1381/1961); Ali Abdur Yahyâ eş-Şeref, *el-Le'âlî'l-fıḳḳiyye 'alâ metni'r-Rahbiyye* (San'a 1419; Dimaşk 1998); Muhammed Necîb Hayyâta, *er-Ravzatü'l-behiyye 'alâ metni'r-Rahbiyye* (Halep 1411/1990).

BİBLİYOGRAFYA :

Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, III, 35; Sübkî, *Tabakât*, VI, 156; İbn Kâdî Şühbe, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, II, 17; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1211, 1246-1247; Cebertî, *'Acâ'ibü'l-âşâr*, Beyrut, ts., I, 339, 446; Serkis, *Mu'cem*, I, 574, 928; Brockelmann, *GAL*, I, 490-491; *Suppl.*, I, 675-676; II, 155; *İāhu'l-mek-nûn*, II, 414; *Hedîyyetü'l-'ârifîn*, II, 99; Zirikî, *el-A'lâm*, VII, 166; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, XI, 47; Ahmet Özel, *Hanefî Fıkh Âlimleri*, Ankara 2006, s. 188-189.

MURTEZA BEDİR

RAHİBE

(bk. RUHBAN).

RAHİM

(bk. RAHMÂN).

RAHİMEHULLAH

(رحمة الله)

Sahâbeden sonraki
âlimler için kullanılan
dua cümlesi.

İmlâ meclislerinde hadis yazılırken veya müzakere edilirken sahâbeden sonraki âlimlerden birinin adı geçtiğinde **rahi-mehullâh** (Allah ona rahmet / merhamet etsin) demek müstehap ve mendup görülmüştür (Şemseddin es-Sehâvî, III, 259). Bu dua bazan "rahmetullâhi aleyh" şeklinde de kullanılmıştır. Kur'an'daki, "Bunların arkasından gelenler şöyle derler: Rabbimiz! Bizi ve bizden önce geçmiş imanlı kardeşlerimizi bağışla, kalplerimizde iman edenlere karşı kin bırakma! Rabbimiz! Sen çok şefkatli, çok merhametlisin" meâlindeki âyet (el-Haşr 59/10) Selef hakkında rahmet okumanın delili kabul edilmiştir (Cemâleddin el-Kâsımî, XVI, 104). Rahmet kelimesi Allah'a nisbet edildiğinde kula nimet vermesi ve ona lutufta bulunması anlamına gelmekte olup (Râgib el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "rḥm" md.) dua cümlesi olarak Kur'an-ı Kerim'de geçmemekte, fakat hadislerde çokça kullanılmaktadır. Hz. Peygamber'in, "Allah bize ve Mûsâ peygambere rahmet etsin" şeklindeki duası (Müslim, "Fezâ'il", 172) bu örneklerden biridir (ayrıca bk. Wensinck, *el-Mu'cem*, "rḥm" md.).

"Rahimehullah" duası, yaklaşık IV. (X.) yüzyıla kadar sadece vefat edenler için değil yaşayanlar için de kullanılmıştır. Ahmed b. Mehdi'nin Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm ile konuşmaya başlarken ona, "Ey Ebû Ubeyd! Allah sana rahmet etsin" diye hi-

tap ettiği, muhaddislerin de birbirlerine, "Allah bize ve size rahmet etsin, bizi ve sizi başlasın" diye dua ettikleri (Sem'ânî, s. 101, 149) bilinmektedir. Hz. Peygamber'in, "Allahım! Başlarını kazıtarak ihramdan çıkanlara rahmet et" demesi (Buhârî, "Hac", 127; Müslim, "Hac", 317; Ebû Dâvûd, "Menâsik", 79) yaşayanların birbirine bu şekilde dua etmesinin delili sayılmıştır.

İmlâ meclisinde hocanın söylediklerini başkalarına nakleden talebe derse giriş faslını bitirdikten sonra hadis yazdırın hocaya dönerek, "Allah sana rahmet etsin, hangi hocalardan hadis rivayet edeceksin?" diyerek hadis dersini başlatır (Nevevî, s. 169). Yahyâ b. Eksem kadılık, başkadılık, vezirlik görevlerinde bulunduğunu, fakat talebenin, "Allah sana rahmet etsin, hangi hocalardan hadis rivayet edeceksin?" sözü kadar hiçbir şeyin kendisini sevindirmedini söylemiştir (Hatîb el-Bağdâdî, II, 71). Abbâsî halifeleri Me'mûn ve Mansûr'un da hadis rivayet ederek bu duayı almayı çok istedikleri ve bunun özlemini duydukları nakledilmiştir (Şemseddin es-Sehâvî, III, 257-258).

BİBLİYOGRAFYA :

Hatîb el-Bağdâdî, *el-Câmi' li-aḥlâkı'r-râvî ve âdâbi's-sâmi'* (nşr. Mahmûd et-Tahhân), Riyad 1403/1983, II, 71; Sem'ânî, *Edebü'l-İmlâ' ve'l-İstimlâ'* (nşr. M. Weisweiler), Beyrut 1401/1981, s. 101, 103, 149; İbnü's-Salâh, *'Ulümü'l-hadis* (nşr. Nûreddin İtr), Dimaşk 1406/1986, s. 242-243; Nevevî, *İrşâdû tullâbi'l-hakâ'ik* (nşr. Nûreddin İtr), Dimaşk 1408/1988, s. 145, 169; Şemseddin es-Sehâvî, *Fethu'l-mugîş* (nşr. Ali Hüseyin Ali), Beyrut 1412/1992, III, 73-74, 256-259; Cemâleddin el-Kâsımî, *Tefstrü'l-Kâsımî: Meḥâsinü'l-te'vîl* (nşr. M. Fuâd Abdülbâkî), Kahire 1376/1957, XVI, 104.

ERDİNÇ AHATLI

RAHİP

(bk. RUHBAN).

RAHLE

(الرحلة)

Genelde diz çökerek veya bağdaş kurarak önüne oturulup üzerinde kitap okunan açılır kapanır yahut üzerinde yazı da yazılabilen düz tablalı, sabit ayaklı (ders rahlesi) şekillerde yapılan küçük bir kürsü, masa türüdür. Daha çok Kur'an'ı yerden yüksek tutarak gereken saygıyı göstermek ve başlangıçta çok ağır olan mushaf-ları rahat okuyabilmek ihtiyacından doğmuştur. **Rahle** isminin binek hayvanlarının semer / eyeri için Arapça'da kullanılan **rahl / rahal** kelimesinden geldiği sanılmak-